

УДК 37.035.5:811.161.2
DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-3-88-97

Гордієнко О. А.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка
YELENA_G@i.ua
orcid.org/0000-003-3384-3656

**ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ
ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ**

Проблема становлення мовної особистості здобувача вищої освіти, підвищення інтересу до навчання завжди була в центрі уваги психолого-педагогічних та методичних досліджень та залишається вкрай актуальним й дотепер. Неабияке значення для підготовки до професійної діяльності розвитку умінь вирішення організаційних питань має питання сформованої риторичної компетентності здобувача освіти, майбутнього професіонала. Риторична особистість формується на заняттях з освітніх компонент гуманітарного спрямування, серед яких провідна роль належить мовним дисциплінам, зокрема, освітній компоненті «Українська мова за професійним спрямуванням». Статтю присвячено питанню пошуку таких форм, методів і прийомів роботи на заняттях з української мови для студентів закладів вищої освіти, які сприяли б активізації навчальної діяльності студентів, підвищенню їх інтересу до навчання, вдосконалювали риторичні уміння. Мета статті – висвітлити питання використання дидактичної гри на заняттях з української мови за професійним спрямуванням як засобу формування риторичної компетентності майбутніх бакалаврів, підвищення рівня культури їх мовлення. У статті з'ясовано роль цікавих вправ у формуванні мовно-комунікативної та риторичної компетентності здобувача освіти, описано методику організації занять з використанням дидактичних ігор, які сприятимуть розвитку нестандартного мислення, креативності студентів. Подано характеристику особливостям використання дидактичних ігор на заняттях та наведено конкретні приклади. Результати дослідження показали, що заняття з використанням дидактичних ігор сприяють розвитку творчої особистості студента, покращенню комунікативних якостей його мовлення, підвищенню загальної культури, формуванню риторичної компетентності. Науково обґрунтовано методичні засади використання дидактичних ігор на заняттях з української мови за професійним спрямуванням; розроблено й перевірено методику залучення таких вправ під час роботи над мовним матеріалом, проведено перевірку запропонованої методики, яка сприяє свідомому засвоєнню студентами навчального матеріалу. Вона може бути впроваджена в навчально-виховний процес, використана для вдосконалення програм і підручників. Окреслено перспективи подальших досліджень в означеній галузі.
Ключові слова: здобувач вищої освіти, українська мова за професійним спрямуванням, дидактичні ігри, риторична компетентність, командна гра.

Вступ. Сучасною проблемою навчання все більше виступає формування особистості учасника навчального процесу, водночас викладач розглядає цю особистість не інакше, як через розклад, журнал, залікову книжку. Головна перешкода взаєморозуміння викладача та студента – абсолютизація рольових відношень, обумовлена способом колективного навчання, у процесі якого викладач спілкується не з особою, а з громадою. За даними статистичних досліджень, які проводилися серед студентів, з 164 респондентів лише 8 відмітили наявність невимушеного спілкування з викладачем, у той час як гуманізація, вкрай необхідна тепер, відбувається саме через безпосереднє спілкування: «Наймогутнішим засобом виховання є спілкування, взаємодія з іншими. Для індивіда воно є надзвичайно важливою

потребою. Оскільки людина – істота суспільна, то її сутність реалізується і розвивається лише у громадській діяльності, основу будь-якого її виду становить спілкування з іншими» [11, с. 46]. Це дозволяє виховати людей, які б достойно жили в нашому складному світі завдяки головному багатству – справжній освіченості, вмінню мислити оригінально, нестандартно, а також донести свої цікаві думки до інших, захопити їх ідеями, залучити до діяльності. Вміння гарно говорити, доносити до людей нові ідеї важливе не лише для спеціалістів творчих професій. Мабуть, нема такої професії, де не цінувались риторичні уміння, ораторська майстерність, яку можна і потрібно розвивати [1, с. 10]. Мало придумати незвичайне рішення проблеми, потрібно ще донести свої думки до людей. Студенти розробили та запропонували такі поради щодо цього аспекту.

1. Завдання стане простішим, якщо буде обґрунтовано, яке практичне застосування може мати та чи інша ідея, чим вона може бути корисною для оточуючих, якщо почати розповідь з перелічування переваг вашого задуму.

2. Під час виступу за можливості варто використовувати візуальні схеми, адже більшість людей сприймає інформацію найлегше за допомогою зору. Так можна зробити свої думки зрозумілішими для інших.

3. Пояснення стане ефективнішим (а не ефектнішим), якщо уникати занадто складних конструкцій, специфічних слів та виразів.

4. І найважливіше: якщо твої ідеї так і залишились невисловленими, то їх ніби й не існувало зовсім. А якщо вони були почуті та використані іншими, то ти залишив свій, нехай і маленький поки що слід в душах людей.

Усі зазначені правила обговорюємо під час вступного заняття з української мови за професійним спрямуванням, готуючись до проведення дидактичних ігор.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Проблема компетентнісного підходу в освіті знаходиться в центрі уваги багатьох науковців (Л. Анциферова, Г. Балл, С. Батишев, І. Ящук та ін.). Багато вчених присвятили свої дисертаційні дослідження проблемі формування компетентного фахівця (В. Баркасі, О. Білик, Н. Босак, І. Воробйова, Л. Голованчук, Ю. Головач, І. Дроздова та ін.). Сутність поняття професійної компетентності була предметом розгляду в роботах І. Зязюна, Н. Ничкало, В. Сластьоніна, М. Євтуха, О. Дубасенюк, О. Ломакіної та ін. Зміст риторичної компетентності досліджували Л. Горобець, І. Іванчук, В. Нищета, О. Ворожбитова та ін. Проблеми комунікативно-риторичної компетентності педагога висвітлювались у працях І. Зверєвої, Л. Коваль, Л. Міщик, А. Мудрика та ін. Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що незважаючи на інтерес дослідників до окресленої проблеми, окремі її аспекти залишаються маловивченими й досить актуальними, зокрема питання специфіки формування риторичної компетентності здобувачів освіти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням [6, с. 96]. Вивчення наукових праць (Н. Голуб, Л. Горобець, О. Горошкіної, Л. Мацько, О. Кучерук, О. Сальнікової та ін.), присвячених порушеній проблемі, дає підстави для трактування риторичної компетентності педагога як інтегративної суб'єктної властивості, яка характеризується здатністю особи реалізувати свій риторичний потенціал (знання, уміння, досвід, здібності, потреби, наміри, ціннісні орієнтації) на практиці для успішної діяльності в професійній сфері й соціально-культурному житті [4, с. 50]. Ідеї загальнонаціонального значення мови розвинули сучасні науковці Л. Єршова, Л. Масенко, Л. Плотникова [2; 8]. Заслужують на увагу праці дослідників загальнокультурної компетенції особистості К. Кучинової, О. Столяренко. Науковці О. Абрамчук, Т. Гриценко, Т. Іванець, В. Кульчицький дослідили вплив засобів рідної мови на процес усебічного розвитку особистості [3, с. 68].

Ефективним засобом формування риторичної особистості з високим рівнем загальної культури, сформованими ціннісними орієнтирами, моральними чинниками, може виступити використання дидактичних ігор. Крім того, заняття з використанням дидактичних ігор сприяють опануванню мовних норм, роботі над мовними одиницями, текстом, розвитку мовлення та мислення. Окремим аспектам присвячені праці багатьох вітчизняних дидактів, зокрема Н. Голуб, Л. Глазової, П. Гусака, О. Горошкіної, Т. Донченко, К. Климової, І. Коваль, В. Шахова. Учені розглядають дидактичні ігри як засіб формування вмінь та навичок монологічного і діалогічного мовлення,

визначають їх дидактичну сутність, місце в системі завдань уроку мови, методику використання в основній школі [9, с. 50]. Проте й досі залишаються недостатньо висвітленими питання саме можливостей використання дидактичних ігор на заняттях у закладах вищої освіти.

Зважаючи на це, **метою статті** є визначити можливості та переваги використання дидактичних ігор для організації та проведення практичних занять з української мови за професійним спрямуванням, висвітлити питання використання дидактичних ігор на заняттях з української мови за професійним спрямуванням як засобу формування риторичної компетентності майбутніх бакалаврів, підвищення культури їх мовлення, з'ясувати роль цікавих вправ у формуванні риторичної компетентності здобувача освіти, описати методику організації занять із використанням дидактичних ігор, які сприятимуть розвитку нестандартного мислення, креативності студентів.

Методологія та методи. Вибір **методології** є аспектом будь-якого наукового дослідження. Підготовка висококваліфікованих, професійно орієнтованих, компетентних спеціалістів здійснюється на методологічній основі, що дає можливість обґрунтувати постановку проблеми, відбір методів та способів вирішення проблеми. У нашому дослідженні використовувалися **методи теоретичні** – аналіз, вивчення психолого-педагогічних і методичних літературних джерел, синтез, систематизація, класифікація, узагальнення, порівняння з метою визначення теоретичних засад досліджуваної проблеми; **емпіричні** – педагогічне спостереження, бесіди, опитування, педагогічний експеримент; статистична обробка результатів дослідження з метою отримання даних про стан окресленої проблеми та результативність експерименту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвитку пізнавального інтересу сприяє така організація навчання, коли студент діє активно, залучається у процес самостійного пошуку та відкриття нового, вирішує питання проблемного характеру. Усвідомленню студентами багатства і краси мови допомагає виконання творчих робіт, проведення студентських конференцій, вікторин, турнірів, свят, присвячених проблемам професійного спілкування. Ефективним засобом формування риторичної компетентності є виконання різноманітних завдань та вправ, спрямованих на формування умінь спілкуватися в різних життєвих ситуаціях. Система роботи повинна містити вправи і завдання, розраховані на постійне залучення студентів до активних форм спілкування, сприяти розвитку їхньої риторичної компетентності. Існує багато способів активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, серед них – використання дидактичних ігор.

Про позитивний вплив дидактичних ігор на рівень засвоєння навчальних дисциплін написано чимало. Ми знову і знову переконуємося в цьому на власному досвіді, коли саме гра допомогла зацікавити питаннями риторичної компетентності студентів найрізноманітніших спеціальностей, далеких від філології, наприклад, факультету фізичної культури і спорту. На нашу думку, це відбулося перш за все тому, що такі ігри поживляють заняття, вносять елементи змагання, яке дозволяє проявити себе, продемонструвати свої уміння, перевершити інших.

Першорядне значення варто приділити організації занять: академічна група, яка складається з 25–30 чоловік, поділяється на чотири підгрупи-команди, в кожній з яких обирається лідер (керівник підгрупи).

До думки про важливість психологічної підготовки нас привів той факт, що деякі студенти уникали публічних виступів, тому що не були впевнені в собі. Ми дійшли висновку: потрібно допомогти їм подолати страх перед аудиторією, повірити в себе.

Кожну конкретну гру випереджує додаткова підготовка, в ході якої студенти ознайомлюються з теорією жанру: оповідання, дискусії, публічного виступу тощо.

Завершується заняття детальним аналізом мовлення студентів-учасників гри. Його проводять викладач та «експерти»: з логіки і композиції, з логіки і психології, з точності та доступності мовлення, його виразності. Ролі «експертів» (їх беруть на себе студенти однієї з підгруп) розподіляються завчасно, щоб усі могли підготуватися до роботи. Експерти, які уважно слухають мовлення учасників гри з позицій своєї «спеціальності», записують в зошит свої спостереження, якими діляться після

закінчення ігрової дії. Після цього викладач доповнює, уточнює аналіз експертів, оцінює виступи доповідачів, роботу експертів.

Спочатку проводились тільки дві гри. Поступово сформувалась система, що включала в себе: 1) Конкурс на краще оповідання. 2) Бесіду спеціалістів за круглим столом в телестудії. 3) Дискусію. 4) Передвиборчу боротьбу, вибори (мера, президента компанії тощо). 5) Обговорення законопроекту в парламенті. 6) Інтелектуальний двобій. 7) Інтелектуальний бокс. 8) Лицарський двобій. 9) Виховну бесіду. 10) Турнір ораторів.

Конкурс на краще усне оповідання.

Мета: формування умінь публічно розповідати смішні та повчальні історії.

Ролі: ведучий, оповідачі, експерти, слухачі.

Сценарій. На проведення конкурсу відводиться два заняття: перше – перший тур, друге – другий тур.

Під час першого туру в ролі оповідачів виступають представники першої та другої команд, а в ролі журі – третьої та четвертої. Далі – оповідання розповідають учасники третьої та четвертої команд, а «експертами» виступають представники першої та другої.

Студентів першої команди оцінює третя, другої – четверта, третьої – друга, четвертої – перша команда. Кожній команді для виступу виділяється 40 хвилин. Студенти по одному виходять на «естраду» та розповідають підготовлену історію. Дотримання регламенту (3 хвилини) привчає висловлювати свої думки лаконічно.

У другому турі продовжують змагання чотири студенти, які перемогли в попередній боротьбі. Члени журі – всі інші студенти групи – на аркушах рецензують виступи оповідачів та визначають прізвище найкращого. Перемагає той, хто набрав найбільшу кількість голосів.

Бесіда за круглим столом в телестудії.

Мета: вироблення умінь правильно вести бесіду, дотримуючись норм етики, законів логіки, використовуючи психологічні прийоми, за допомогою яких можна переконати опонентів у правильності своїх поглядів.

Ролі: ведучий, учасники бесіди – «експерти» в будь-якій галузі (5-6 чоловік), телеглядачі, експерти з культури мовлення.

Сценарій. Учасники бесіди (студенти однієї з команд) сідають за стіл обличчям до «телеглядачів». Ведучий у вступному слові називає тему обговорення, представляє учасників, надає ім. слово. Тривалість монологу одного учасника не повинна перевищувати двох хвилин. Ведучий, не висловлюючи своєї думки, уточнює формулювання ораторів, зіштовхує різні погляди. Взаємозв'язок з телеглядачами здійснюється за допомогою записок і «телефону» – запитань з місця. Бесіда триває біля півгодини.

Дискусія.

Мета: вироблення умінь правильно вести полеміку, дотримуючись норм етики, літературної мови, законів логіки.

Ролі: ведучий, доповідач, співдоповідач-опонент, спеціаліст з гострих питань, учасники дискусії, експерти з культури мовлення.

Дискусію готують студенти однієї групи, однак беруть участь у ній всі присутні в аудиторії.

Сценарій. Ведучий у вступному слові називає тему дискусії, надає слово доповідачу, чий виступ триває 5–7 хвилин. Співдоповідач-опонент намагається спростувати тезу доповідача, висуває та обґрунтовує антитезу протягом 5–7 хвилин. Після цього доповідачі відповідають на запитання, що задають присутні студенти.

Передвиборча боротьба, вибори (мера, президента компанії тощо).

Мета: вироблення умінь впливати на аудиторію, переконувати слухачів у перевагах своєї програми в порівнянні з програмами своїх конкурентів.

Ролі: ведучий, кандидати на виборні посади, виборці, журналісти, експерти з культури мовлення.

Сценарій. Гра проводиться в два тури. Спочатку в ролі кандидатів виступають всі присутні студенти. Визначається переможець першої, другої та інших команд. Кожний із них виступає не більше 5 хвилин, викладаючи найважливіші, з його погляду,

пункти своєї програми. Після того слухачі (виборці) на аркушах пишуть прізвище кандидата, якому вони надають перевагу. Перемагає той, хто збере найбільшу кількість голосів. Після того проводиться другий тур, який триває 20–25 хвилин, продовжують боротьбу чотири переможці першого туру. Проводяться дебати: кандидати сідають навпроти глядачів, які задають питання. Найбільш гідний з кандидатів визначається голосуванням.

Обговорення законопроекту в парламенті.

Мета: вироблення уміння переконувати слухачів у своїй правоті, засвоєння норм ораторської етики.

Ролі: голова, доповідач, доповідач-опонент, спеціалісти з гострих питань, депутати, експерти з культури мови.

Гру готує одна команда, але беруть участь всі присутні.

Сценарій. Голова відкриває засідання парламенту, який вносить на суд депутатів законопроект. Після виступу (воно триває біля 5 хвилин) доповідач відповідає на запитання. Після того слово бере опонент, який доводить, що запропонований законопроект (наприклад, про введення другої державної мови, про відміну смертного покарання) потрібно відмінити. В дискусію вступають депутати. Тривалість їхніх виступів не повинна перевищувати 2–3 хвилини. Прийнятий чи ні законопроект, покаже голосування.

Інтелектуальний двобій.

Мета: вироблення уміння аргументувати свою позицію, тактовно і доказово спростовувати тези і висновки опонента, переконувати аудиторію у своїй правоті.

Ролі: два полемісти, рефері, глядачі-судді, експерти.

Сценарій. Двобій триває 6 хвилин. В цілому кожний полеміст говорить 3 хвилини (якщо виділити більше часу, то суперечка може стати нудною). Учасники двоюбою завчасно визначають тему суперечки та свої позиції, які мають бути протилежними. Рефері надає слово першому полемісту, і той висуває тезу та аргументує її. Монолог триває не більше однієї хвилини. По закінченню цього часу рефері подає сигнал, і слово надається іншому полемісту, який також говорить протягом хвилини. Коли двобій закінчується, рефері звертається до аудиторії з питаннями: «Хто підтримує погляди першого полеміста? Хто – другого?» Перемагає той, чия позицію підтримує більше глядачів.

Інтелектуальний бокс. Ця гра – різновид інтелектуального двоюбою – зазвичай проводиться серед юнаків.

Ролі: боксери-інтелектуали, рефері, судді (п'ять), вболівальники, експерти з культури мовлення.

Сценарій. На ринг (тобто до дошки) запрошуються боксери-інтелектуали, які завчасно визначили тему для полеміки та свої позиції, які мають бути протилежними. Рефері представляє їх уболівальникам, і починається раунд. Гра проводиться в три раунди, кожний з яких триває 2 хвилини. Боксери один за одним протягом однієї хвилини розвивають свої думки та спростовують тезу супротивника. Коли двобій закінчується, кожний з п'яти суддів на аркуші записує прізвище боксера, якому він надає перевагу. Перемагає той, хто набере більшу кількість голосів.

Лицарський двобій. Своєрідність ще одного різновиду двоюбою в тому, що ролі лицарів беруть на себе лише юнаки, а в ролі суддів – дівчата («прекрасні дами»).

Виховна бесіда.

Мета: вироблення уміння правильно вести бесіду, дотримуючись норм етики, використовуючи психологічні прийоми, які допомагають впливати на особистість дитини.

Ролі: вчитель, учень, який має провину, експерти з культури мовлення.

Сценарій. Вчитель запрошує у вчительську учня, який здійснив провину (розбив вікно, розкреслив меблі, образив дівчинку, брав участь у бійці тощо). Розмова відбувається сам-на-сам. Вчитель, дотримуючись норм етики, літературної мови, використовує психологічні прийоми, які допомагають йому встановити психологічний контакт із учнем, намагається позитивно вплинути на дитину, на її моральний світ. Учень, якщо зможе, намагається виправдатися.

Турнір ораторів.

Мета: вироблення уміння виступати публічно з промовами публіцистичного характеру.

Ролі: ведучий, оратори, журі (експерти з культури мовлення), слухачі.

Сценарій. Турнір проводиться за сценарієм, схожим на конкурс на краще оповідання, тільки замість оповідання презентують промову публіцистичного характеру.

Другий тур можна ускладнити: тему для виступів оратора викладач пропонує за десять хвилин до виступу.

Описані дидактичні ігри можна проводити не тільки на заняттях із культури мовлення, української мови за професійним спрямуванням, але й у старшій профільній школі – на уроках із розвитку мовлення, риторики, навчання якої уведено в профільних школах.

Після того, як учасники висловляться з усіх питань, викладачу варто енергійно та стисло сформулювати висновок, тобто виразити ту істину, яку відшукували протягом усього заняття. Але може бути підведений інший підсумок, так би мовити, прагматичний: визначення переможця. Скільки б не говорили про згубність оцінок для розвитку ініціативи та допитливості молоді, але життя є життя. Адже поряд із жагою пізнання істини студент прагне й життєвого успіху, а він втілюється в заохоченнях викладача, гарній оцінці.

Тому виступи студентів оцінює сам викладач, який оголошує бали, отримані командою або учасником змагання, коментуючи їх, якщо є така можливість. Складніше, коли оцінка виставляється тим, хто не виступав, але брав участь у підготовці відповідей. Тут знання не «озвучувались» для педагога, а висловлювались у формі порад, здогадок, версій для того студента, кому доручалось виступити за команду. Тому капітани та члени команди – головні судді. Вони виставляють один одному оцінки, справедливі, хоча іноді й суворі.

Фактично викладач низьких оцінок не ставить, тому як оратори, знання яких він оцінює, підготовлені завжди мінімум на «задовільно».

Всі остаточні оцінки краще оголосити наступного разу, коли команди обговорять результати колективної роботи. І в цьому, на наш погляд, немає крамоли, якщо розглядати навчання як процес, де окремі заняття пов'язані між собою та безперервно доповнюють одне одно. Практика показує, що такий порядок оголошення оцінок найдоцільніший, тому що включення такої роботи в склад ігрового заняття загрожує його. Крім того, є час все обговорити, обміркувати, зважити і не помилитися. І це досить важливо.

Подальша робота з вдосконалення мовлення студентів, необхідність якої гостро відчувається, можлива, на наш погляд, за умови глибокого і послідовного розуміння специфіки мовлення як особливого виду діяльності. Маємо враховувати важливі положення психолінгвістики як особливої галузі науки. По-перше, як і будь-який інший вид діяльності, мовлення може бути успішним, якщо спрямоване на досягнення певних цілей, які добре обмірковані мовцем. По-друге, мовлення є засобом спілкування та пізнання, тому має цінність тільки в них. По-третє, мовлення завжди спрямоване до певного адресата, без якого воно не може відбутися. Тому успіх мовного акту залежить також від того, наскільки мовець враховує особливості свого адресата. Отже, цілі спілкування та адресат мовлення є важливими умовами, які визначають характер мовної діяльності та цінність мовного продукту. До таких умов відносимо також тему і основну думку висловлювання, місце спілкування, певні обмеження у часі для спілкування та відповідний цьому обсяг висловлювання. Сукупність усіх перерахованих умов, що визначають мовлення, складає ситуацію спілкування, або мовленнєву ситуацію. Якщо мовець не вміє враховувати ситуацію спілкування, продуктивність його мовленнєвої діяльності знижується.

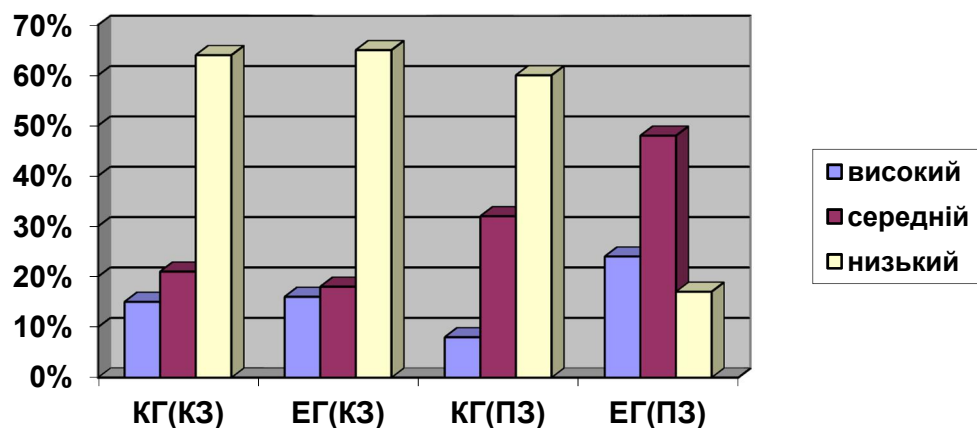
Результати та дискусії. Ефективність методики вимірюється кінцевими результатами. Про значення такої форми занять можна судити спочатку відносно, виходячи з особистих спостережень, зіставлень тощо. «Виділити» внесок ігрових форм у якість знань з предмету досить важко, однак варто говорити про позитивний вплив на розвиток компетенцій студентів. Робити висновки щодо ефективності ігрових технологій можна вже зразу, виходячи з особистих вражень, зіставлень і т.д.

Порівняння груп, де заняття з використанням дидактичних ігор проводились і де не проводились, свідчить про результативність методики. Рівень мислення, мовлення, культури виступів та власне і знань у тих студентів, які постійно брали участь у змаганнях, набагато вищий. Вони люблять та вміють дискутувати, швидше добирають докази, факти і формулюють судження. Необхідність виступати публічно їх не сковає. Вони прагнуть чути та слухати опонента під час суперечки, цінують цікаву думку, судження, здогадку.

Ці студенти вміють співпрацювати, в них менше інтелектуальної зарозумілості, більше толерантності. І головне – студенти люблять такі заняття, чекають на них із задоволенням і сприймають як свята. Гасло «навчаюся із захопленням» знаходить у них своє втілення. У формульованому експерименті взяло участь 348 бакалаврів нефілологічних спеціальностей. Контрольні (КГ) й експериментальні групи (ЕГ) відбиралися за результатами констатувального зрізу (КЗ), студенти обох груп мали приблизно однаковий рівень сформованості комунікативної компетенції. У КГ заняття організовувалися за робочою навчальною програмою курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», рекомендованою для нефілологічних спеціальностей Житомирського державного університету імені Івана Франка, в ЕГ – за розробленою експериментальною методикою на основі експериментальної програми з відповідним методичним забезпеченням. Для перевірки ефективності розробленої дослідної методики й рівня сформованості правильності українського мовлення бакалаврів було проведено констатувальний (КЗ) і підсумковий зріз (ПЗ). Було розроблено критерії ефективності методики та рівні риторичних і комунікативних умінь студентів. Аналізу підлягали якісні й кількісні показники. Показники рівнів сформованості професійної комунікативної компетентності студентів КГ і ЕГ після навчання за експериментальною методикою подано в діаграмі 1.

Діаграма 1

Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності студентів ЕГ та КГ, виявлені під час констатувального та формульованого етапів експерименту (констатувальний (КЗ) та підсумковий зріз (ПЗ))

(Умовні позначки: КГ – контрольна група, ЕГ – експериментальна група, КЗ – контрольний зріз, ПЗ – підсумковий зріз).

Як видно з діаграми, до категорії осіб з високим рівнем сформованості правильного українського мовлення віднесено 8 % КГ та 24 % ЕГ, середній рівень виявили 32 % і 48 % відповідно, низький – 60 % КГ та 17 % ЕГ студентів. Отже, дані формульованого експерименту засвідчили, що рівень сформованості комунікативної компетентності бакалаврів експериментальних груп суттєво підвищився, тоді як у студентів контрольних груп майже не змінився. Майбутні фахівці продемонстрували досконале володіння нормами літературної мови, їх словниковий запас збагатився професійною лексикою, підвищився й рівень мовної й мовленнєвої компетентностей. Отже, одержані результати експерименту засвідчили ефективність запропонованої

методики формування професійної комунікативної компетентності бакалаврів. Зазначену методику доцільно впроваджувати в навчальну практику навчальних закладів.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають змогу зробити такі висновки. Аналіз і синтез спеціальної літератури з проблеми формування риторичної компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей дозволили з'ясувати провідні тенденції розвитку методики формування риторичної компетентності студентів в умовах навчального закладу вищої освіти, як-от: посилення наукового інтересу дослідників до проблеми риторичної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей; розроблення та реалізацію особистісно зорієнтованої методики підготовки майбутнього фахівця, окреслення проблем, пов'язаних із необхідністю вдосконалення навчально-методичного забезпечення в освітній компоненті «Українська мова за професійним спрямуванням». Отже, під час застосування дидактичних ігор виграє весь навчально-виховний процес, бо вони дають можливість залучити кожного учасника до обговорення проблеми, а це сприяє розвитку критичного мислення, діалогічного мовлення, уміння доводити. Студенти набувають навичок співпраці, колективного пошуку рішень, беруть активну участь у навчанні та передачі своїх знань іншим. Таким чином досягається головна мета інтерактивного навчання: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром».

Під час організації дидактичних ігор важливо враховувати такі положення.

1. Для появи інтересу до матеріалу, що вивчається, необхідно розуміння його важливості, потрібності.

2. Чим більше навчальний матеріал пов'язаний із засвоєними раніше знаннями, тим він цікавіший студентам. Ані занадто складний, ані занадто важкий матеріал не викликає цікавості. Навчання має бути складним, але адекватним рівню студента.

3. Яскравість, емоційність викладу навчального матеріалу, педагогічна майстерність викладача з величезною силою впливає на студентів, їх ставлення до предмета. Якщо вивчати граматику і правила не замість живої мови, а разом із нею, то навчальний матеріал набуває ту силу емоційного впливу, яку має жива мова.

Безперечно, обсяг статті не дозволяє розкрити проблему повною мірою. Багато аспектів її потребують подальших досліджень, наприклад, удосконалення дидактики і методики української мови під час дистанційного навчання, використання сучасних комп'ютерних технологій в умовах закладу вищої освіти.

Література

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
2. Єршова Л. М. Мовний патріотизм у змісті українського виховного ідеалу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. № 69. С. 79–83.
3. Кульчицький В. І. Проблема рідномовної компетенції в структурі духовно-практичної діяльності особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. № 59. С. 68–71.
4. Кучерук О. А. Розвиток риторичної компетентності студентів-філологів у процесі риторичної освіти. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: зб. наук. праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.)*. / за ред. проф. К. Я. Климової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 50–53.
5. Масенко Л. Т. Мова і свідомість. *Український смисл: науково-популярний лінгвокультурологічний щоквартальник*. 2008. № 1–2. С. 38–54.
6. Нищета В. А. Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл як педагогічна проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Педагогічні науки*. 2010. № 11. С. 96–98.
7. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології: навчально-методичний посібник. Київ: АСК, 2001. 256 с.
8. Плотникова Л. Ф. Українська мова як один із головних чинників побудови цивілізованої держави. *Гуманізм та освіта: VIII Міжнародна науково-практична конференція*. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06plpcd.php>.

9. Попова О. Ділова гра у роботі над мовленнєвою культурою студентів (до проблеми інтеграції курсів). *Українська мова і література у школі*. 2005. № 4. С. 50–52.
10. Тільняк Н. В. Методичні аспекти проектування комунікативної взаємодії студентів технічних спеціальностей у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць* (за ред. доктора пед. наук, проф. З. П. Бакум). Вип. 40. Кривий Ріг, 2014. С. 103–108.
11. Столяренко О. В. Пошук шляхів підвищення ефективності гуманістичного виховання молоді. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 42. Ч. 2. С. 43–47.

References

1. Holub, N.B. (2008). *Rytoryka u vyshchii shkoli* [Rhetoric in higher education] Cherkasy: Brama-Ukraina [in Ukrainian].
2. Yershova, L.M. (2013). Movnyi patriotyzm u zmistu ukrainskoho vykhovnoho idealu [Language patriotism is in maintenance of the Ukrainian educator ideal]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. No 69. P. 79–83 [in Ukrainian].
3. Kulchytskyi, V.Y. (2011). Problema ridnomovnoi kompetentsii v strukturі dukhovno-praktychnoi diialnosti osobystosti [A problem of mother language competence is in the structure of spiritually-practical activity of personality]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. No 59. P. 68–71 [in Ukrainian].
4. Kucheruk, O.A. (2015). Rozvytok rytorychnoi kompetentnosti studentiv-filolohiv u protsesi rytorychnoi osvity [Development of rhetorical competence of philology students in the process of rhetorical education]. *Aktualni problemy formuvannia rytorychnoi osobystosti vchytelia v ukrainomovnomu prostori – Actual problems of the formation of the rhetorical personality of the teacher in the Ukrainian-speaking space*. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
5. Masenko, L.T. (2008). Mova i svidomist [Language and consciousness]. *Ukrainskyi smysl – Ukrainian meaning*. No 1–2. P. 38–54 [in Ukrainian].
6. Nyshcheta, V.A. (2010). Rytorychna kompetentnist uchniv zahalnoosvitnikh shkil yak pedahohichna problema [Rhetorical competence of secondary school students as a pedagogical problem]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*. No 11. P. 96–98 [in Ukrainian].
7. Piekhota, O.M., Kiktenko, A.Z. & Liubarska, O.M. (2001). *Osvitni tekhnolohii* [Educational technologies]. Kyiv: ASK [in Ukrainian].
8. Plotnykova, L.F. (2006). Ukrainska mova yak odyn iz holovnykh chynnykiv pobudovy tsyvilizovanoi derzhavy [Ukrainian as one of main factors of construction of the civilized state]. *Humanizm ta osvita – Humanism and education*. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06plpcd.php> [in Ukrainian].
9. Popova, O. (2005). Dilova hra u roboti nad movlennievou kulturoiu studentiv (do problemy intehratsii kursiv) [Business game in work on students' speech culture (to the problem of course integration)]. *Ukrainska mova i literatura u shkoli – Ukrainian language and literature at school*. No. 4. P. 50–52 [in Ukrainian].
10. Tilniak, N.V. (2014). Metodychni aspekty proektuvannia komunikativnoi vzaiemodii studentiv tekhnichnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia ukrainskoi movy za profesiinym spriamuvanniam [Methodical aspects of designing communicative interaction of students of technical specialties in the process of studying the Ukrainian language in a professional direction]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Higher and secondary school pedagogy*. Kryvyi Rih. Vol. 40. P. 103–108 [in Ukrainian].
11. Stoliarenko, O.V. (2014). Poshuk shliakhiv pidvyshchennia efektyvnosti humanistychnoho vykhovannia molodi [Search of ways of increase of efficiency of humanistic education of young people]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho – Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi*. Issue 42. Vol. 2. P. 43–47 [in Ukrainian].

Hordiienko O.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the department of Primary education and Culture of professional speech,
Zhytomyr Ivan Franco State University
yelenagord110@gmail.com
orcid.org/0000-003-3384-3656

**FORMATION OF THE RHETORICAL COMPETENCE OF STUDENTS
IN THE UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES UNDER PROFESSIONAL
GUIDANCE BY THE MEANS OF DIDACTIC GAMES**

The problem of the formation of the language personality of a student of higher education, increasing interest in learning has always been in the focus of psychological-pedagogical and methodical research and remains extremely relevant to this day. The question of the formed rhetorical competence of the student of education, the future professional, is of considerable importance for the preparation for professional activities, the development of the skills to solve organizational issues. Rhetorical personality is formed in classes on educational components of the humanitarian direction, among which the leading role belongs to language disciplines, in particular, the educational component "Ukrainian language for professional direction". The article is devoted to the issue of finding such forms, methods and methods of work in Ukrainian language classes for students of higher education institutions, which would contribute to the activation of students' educational activities, increase their interest in learning, and improve rhetorical skills. The purpose of the article is to highlight the issue of the use of a didactic game in Ukrainian language classes for professional orientation as a means of forming the rhetorical competence of future bachelors, raising the level of their speech culture. The article clarifies the role of interesting exercises in the formation of linguistic, communicative and rhetorical competence of the student of education, describes the method of organizing classes using didactic games, which will contribute to the development of non-standard thinking, creativity of students. Features of the use of didactic games in classes are described and concrete examples are given. The results of the study showed that classes using didactic games contribute to the development of the student's creative personality, improving the communicative qualities of his speech, increasing general culture, and forming rhetorical competence. The methodical principles of using didactic games in Ukrainian language classes for professional orientation are scientifically substantiated; the method of involving such exercises while working on the language material was developed and tested, the proposed method was tested, which contributes to the students' conscious assimilation of the educational material. It can be implemented in the educational process, used to improve programs and textbooks. Prospects for further research in this field are outlined. Key words: student of higher education, professional Ukrainian language, didactic games, rhetorical competence, team game.